

Розділ 3. КОНКУРЕНТНЕ СЕРЕДОВИЩЕ БАНКУ

Конкурентні відносини в економічних системах. Аналіз банківського ринку та визначення конкурентної позиції банку. Сутність і види конкуренції на банківському ринку. Специфічні особливості конкуренції в банківській сфері. Аналіз конкурентоспроможності, її конкурентних переваг; оцінка конкурентної спроможності банку. Фактори конкурентоспроможності банку. Прямі і непрямі конкуренти банку та їх виявлення. Інструменти аналізу конкурентів банку. Конкуренти банку серед небанківських установ і їх особливості.

3.1 Визначення конкурентного середовища банку

Сучасні процеси банківської конкуренції зумовлені змінами, що відбуваються на національних і світових фінансових ринках, та мають низку особливостей, що відрізняють її від конкуренції в інших галузях економіки. Основними факторами загострення конкуренції є глобалізація світового фінансового ринку, лібералізація державного регулювання, руйнування кордонів між сферами діяльності різних видів фінансових інститутів і розвиток нових фінансових та електронних технологій, обмеження доступу до кредитних ресурсів, індивідуалізація банківських продуктів, що не сприймаються споживачами як товари-субститути, та ін. Все це зумовлює обрання банками стратегій, зорієнтованих на зайняття провідних позицій у конкурентному середовищі, а також на збереження та підвищення своєї конкурентоспроможності.

Теорія конкуренції, на якій базується й сучасна теорія банківської конкуренції, зазнала значних змін і розвитку. До середини ХХ століття сформувалися загальні теоретичні уявлення про сутність конкуренції і її основні рушійні сили в розвитку бізнесу та були виділені чотири основні класичні моделі: досконала, монополістична, олігополістична конкуренція і чиста монополія.

Банківська конкуренція - це процес суперництва банків між собою та з іншими фінансово-кредитними інститутами, у ході якого вони прагнуть забезпечити собі провідні позиції на ринку банківських послуг. Іншими словами, це динамічний процес суперництва банків, інших небанківських фінансових інститутів, спрямований на досягнення поставлених цілей шляхом розробки й реалізації продуктів з характеристиками, що забезпечують задоволення економічних потреб клієнта.

Широко відомим є той факт, що банки та банківська система займають особливе місце в економіці, значною мірою через їх вразливість до нестабільності порівняно з іншими сферами господарювання. Розвиток фінансово-кредитних установ призвів до посилення банківської конкуренції на сучасному етапі.

Хронологія появи та розвитку конкурентних відносин у банківській її узагальнена в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Хронологія розвитку банківської конкуренції

Період	Характеристика основних особливостей банківської конкуренції
Друга половина XIX ст. – початок XX ст.	Виникнення конкуренції як результат зростання кількості банків у Західній Європі
I світова війна – 1960-ті рр.	Початок розвитку безготівкових розрахунків. Поява нових банківських послуг, обслуговування нових секторів ринку. Концентрація банківської діяльності серед великих банків
1960-ті – початок 1970-х рр.	У результаті зростання доходів депозити фізичних осіб стають основним джерелом фінансових ресурсів банків. Розвиток споживчого кредитування, банківського маркетингу. Універсалізація банківської діяльності. Загострення конкуренції, в тому числі з боку ощадних кас та інвестиційних компаній. Послаблення регулювання діяльності банків з боку держави
1970-1980-ті рр.	Поглиблення процесів глобалізації та інтернаціоналізації банківської діяльності в межах розвинутих країн
1980-ті – поч. 1990-х рр.	Подальше загострення конкурентних відносин. Обмеження можливостей цінової конкуренції внаслідок високої конкуренції, чутливості населення до ціни та зменшення різниці між кредитними та депозитними відсотковими ставками
1990-ті рр. – наш час	Поширення інтернаціоналізації серед країн, що розвиваються (країни Латинської Америки, Південно-Східної Азії, Східної Європи). Послаблення бар'єрів та обмежень на фінансових ринках. Збільшення інвестицій і перелив капіталу між країнами. Лібералізація банківської діяльності

Засобами конкуренції є банківські продукти, за допомогою яких банки-конкуренти намагаються завоювати визнання та залучити клієнтів.

Об'єктом конкуренції є потреби груп споживачів, які входять до Цільового ринку (ринків), що обрали для себе банки-суперники.

Суб'єктами конкуренції виступають ті учасники ринку, які здатні задовольнити потреби цільових ринків і прагнуть це зробити, реалізуючи господарську діяльність на ринку.

Предметом банківської конкуренції є продукти, за допомогою яких конкуренти намагаються залучити споживачів.

Суб'єктами конкурентних відносин у банківській сфері є не тільки банки, а й інші фінансові та не фінансові інститути, які є учасниками банківського ринку.

Виходячи з цього виділяють три рівні (групи) та підрівні банківської конкуренції (рис. 3.1).

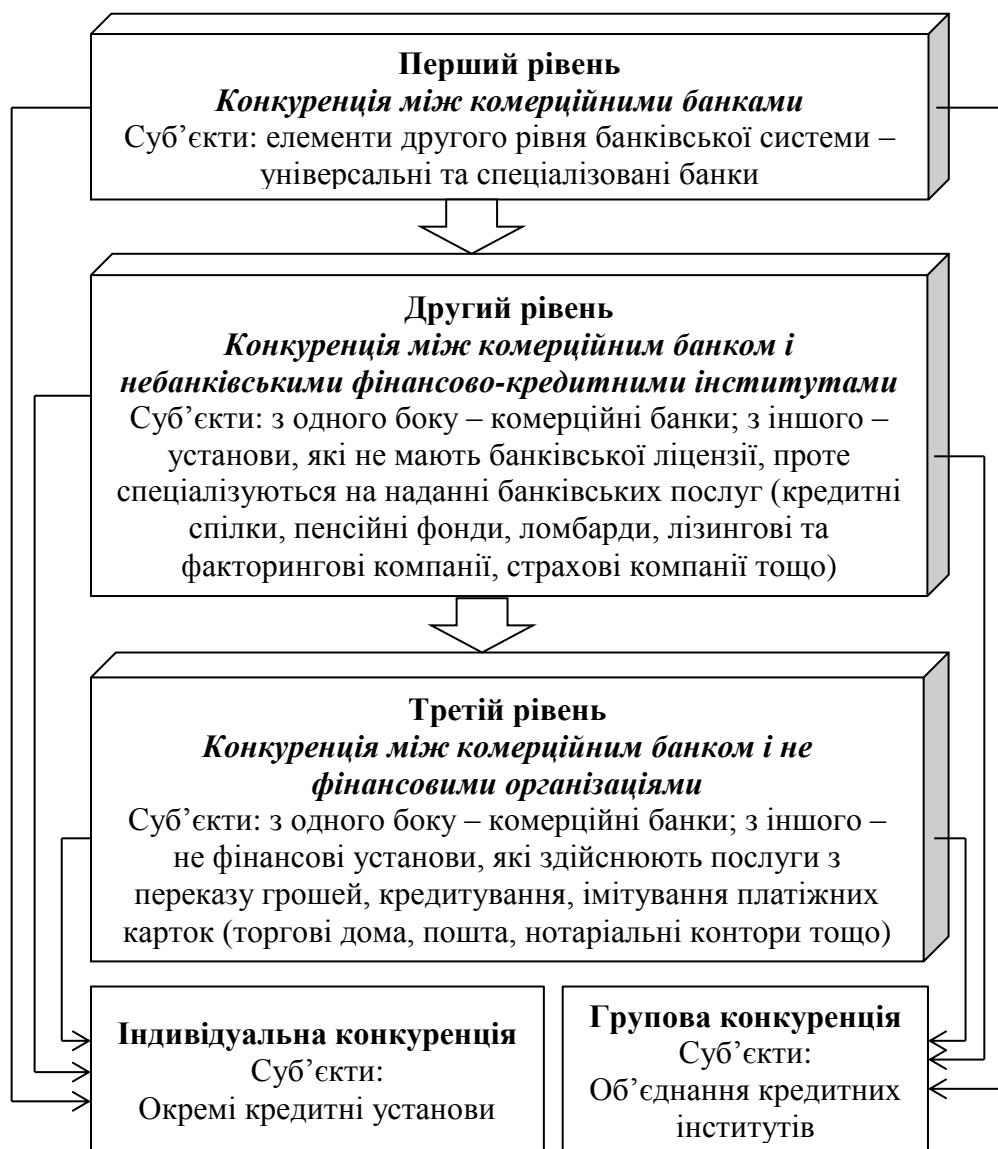

Рисунок 3.1 – Основні рівні банківської конкуренції

Перша група суб'єктів банківської конкуренції представлена безпосередньо самими банківськими установами (банками II рівня), що реалізують продукти в межах розробленої стратегії відповідно до вимог законодавства

Друга група суб'єктів банківської конкуренції представлена небанківськими фінансово-кредитними установами, основна діяльність яких пов'язана з наданням фінансових послуг, які можна віднести до банківських. На ринку кредитних послуг конкурентами банків є кредитні спілки, лізингові і факторингові компанії, ломбарди. У сфері залучення тимчасово вільних коштів - довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії, інститути спільного інвестування.

Значна кількість конкурентів у банків у сфері надання посередницьких послуг на ринку цінних паперів: реєстратори, зберігачі та депозитарії.

До складу третьої групи суб'єктів банківської конкуренції входять не фінансові компанії: пошта, торгові дома, супермаркети тощо.

Отже, на кожному рівні банківська конкуренція існує на індивідуальному та груповому підрівнях. Про групову конкуренцію можна говорити при взаємодії об'єднань банків, які групуються з метою реалізації певних завдань. Банки можуть об'єднуватись як між собою, так і з іншими фінансово-кредитними установами у формі холдингів, синдикатів, консорціумів, картелів, фінансово-промислових груп тощо. У межах конкурентних відносин банки виконують різну роль залежно від виду ринку - як продавці, покупці або посередники (табл. 3.2).

Таблиця 3.2 – Роль банків на різних ринках

Вид ринку	Роль банків на ринку	Вид діяльності банків
Ринок засобів виробництва	- продавець фінансових послуг	Розрахунково-касові операції
	- фінансовий посередник	Іпотечне кредитування
	- покупець виробничих ресурсів	Придбання обладнання
Ринок предметів споживання та послуг	- фінансові посередники	Видача позичок на споживчі цілі
	- покупці	Отримання позичок
Ринок праці	- покупці робочої сили	Наймання персоналу
Ринок інтелектуально-інформаційного продукту	- продавці	Консультавання з фінансових питань
	- покупці	Придбання програмного забезпечення, інформаційних технологій
Ринок нерухомості	- фінансові посередники	Іпотечне кредитування
	- покупці	Придбання нерухомості для офісів
	- продавці	Продаж застави за неповерненими кредитами
Фінансові ринки: - ринок позичкових капіталів	- покупець	- депозитні послуги
	- продавець	- кредитування
- ринок цінних паперів	- продавець	- купівля цінних паперів
	- покупець	- продаж цінних паперів
- ринок валют і дорогоцінних металів	- продавець	- купівля валюти / дорогоцінних металів
	- покупець	- продаж валюти / дорогоцінних металів

Таким чином, середовище банківської конкуренції є досить широким поняттям, проте основна увага має приділятися банківській конкуренції як конкуренції саме між банківськими установами на ринку банківських послуг.

Виділяють такі тенденції розвитку банківської конкуренції.

Більш ліберальними стають державне регулювання конкуренції в банках та антимонопольне законодавство, зняті обмеження на здійснення певних фінансових операцій. Разом з цим зникають бар'єри для проникнення іноземних банків на вітчизняні фінансові ринки. Коли іноземні банки приходять на нові ринки, то вони впроваджують міжнародні стандарти банківського обслуговування та новітні методи менеджменту, що сприяє зростанню рівня конкуренції в банківській системі.

Банківська конкуренція, як і більшість сучасних економічних процесів, зазнає впливу глобалізаційних тенденцій. Банки промислово розвинутих країн світу сконцентрували свою увагу на нових ринках збуту - країнах, що розвиваються, - у формі участі в капіталі іноземних банків, прямих і портфельних інвестицій, відкриття філій, надання кредитів тощо.

Загострення конкуренції та зростання чутливості споживачів банківських продуктів до ціни призводить до зменшення різниці між депозитними та кредитними відсотковими ставками, зростання вартості людських ресурсів та витрат в банках. Усе це призводить до обмеженого використання методів цінової конкуренції та зосередження стратегічного управління на неціновій конкуренції. Споживачі (як фізичні, так і юридичні особи) ставлять підвищені вимоги до якості банківських послуг, задоволення потреб клієнтів. Окрім цього, ефективність цінової конкуренції обмежується такими факторами, як: значні фінансові переваги великих банків при ціновій боротьбі; законодавчі обмеження; миттєва реакція конкурентів на будь-які зміни в ціні на банківські послуги.

Проте частина вітчизняних банків вводить нові види комісійних платежів замість задоволення потреб клієнтів і вдосконалення системи обслуговування.

Посилення конкуренції з боку небанківських фінансово-кредитних установ, зокрема кредитних спілок, ломбардів, фінансових і страхових компаній. Зазначені установи мають ряд переваг порівняно з банками, серед яких: простота отримання готівки, розгалужена мережа філій, більш привабливі відсоткові ставки для клієнтів. У багатьох промислово розвинутих країнах світу активи небанківських фінансово-кредитних установ зростають швидшими темпами, ніж активи банків. Разом із розвитком мережі Інтернет збільшується кількість фірм, які надають фінансові послуги, створюючи конкуренцію банкам. Незважаючи на це, банки залишаються первинною ланкою фінансового ринку, яка має більші можливості, спектр послуг і надійність.

Останнім часом банки мають тенденцію до універсалізації своєї діяльності. Так, кількість спеціалізованих банків зменшується, розширюється спектр продуктів, які надаються клієнтам (лізингові, форфейтингові, факторингові послуги, інтернет-банкінг тощо).

Відбувається розгалуження мережі підрозділів банківського обслуговування клієнтів. Банки активно збільшують кількість своїх "робочих"

територіально відокремлених підрозділів - відділень, торговельних майданчиків, банкоматів, пунктів самообслуговування та ін.

На ринку фінансових послуг поширюються процеси кооперації та консолідації шляхом об'єднання, злиття та приєднання банків. У результаті створюються великі фінансові конгломерати, набуваючи масштабів транснаціональних банків, які, без сумніву, мають великі конкурентні переваги та інтенсифікують конкуренцію в банківській сфері економіки.

Помітною стає тенденція до розмивання меж між сферами банківських фінансових послуг (валютна, кредитна діяльність, операції з цінними паперами) та інтегрування банківських послуг з інвестиційною діяльністю тощо.

У банківській системі активно впроваджуються новітні банківські технології. Як результат інтенсивного науково-технічного розвитку, інновації в банках сприяють збільшенню рентабельності бізнесу, оптимізації логістичних витрат, витрат на персонал, збільшенню ефективності діяльності. Значного розвитку набуває надання віртуальних послуг, зокрема інтернет-банкінгу, які мають такі переваги, як дешевизна надання послуг і легкий доступ.

На основі розглянутих тенденцій розвитку банківської конкуренції можна зробити висновок, що перераховані фактори як у сукупності, так і окремо суттєво впливають на загострення конкурентної боротьби^в банківській сфері. А це, у свою чергу, стимулює використання різноманітних інструментів для підвищення конкурентоздатності окремих банків.